

‘Kunst, uitlaatklep voor de chaos’

Toneelregisseur Ivo van Hove maakte een aantal voorstellingen gebaseerd op speelfilms. Deze dagen presenteert hij zijn Antonioni project. Wat heeft Van Hove met film?

DOOR ILSE VAN DER VELDEN · FOTO KAROLY EFFENBERGER

Ustaat bekend om uw tomeloze energie. In welke staat verkeert u momenteel? ‘Vandaag, we spreken eind april, had ik een persconferentie, een bespreking bij de opera en een repetitie voor het *Antonioni project*. Straks is onze eerste voorstelling in de nieuwe Rabozaal en gisternacht had ik een live-interview voor de radio. Crazy dus (lacht). Een heftige, intense dag, maar dat geeft wel adrenaline.’

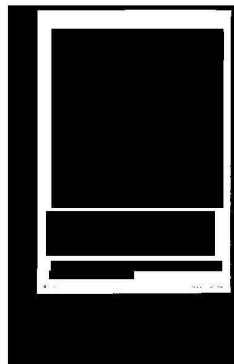
Welke invloeden waren bepalend voor u als regisseur? ‘Een van de allereerste voorstellingen die in mijn tienerjaren veel indruk maakte, was *Het Liefdesconcilie* in 1976 door het RO theater. Dat werd toen gezien als een aanstootgevend, provocatief stuk – wat het ook was, want het was nogal cynisch en ironisch over de kerk. Mij beviel voornamelijk de theatrale exuberantie ervan en ik dacht toen: dit wil ik ook, en dit kán ik ook. Tijdens mijn studie waren er twee grote regisseurs van wie ik veel heb geleerd. Peter Stein heeft mij geleerd dat je een regie uiterst gedegen en consciëntieus moet voorbereiden, en van de Franse toneel- en operaregisseur Patrice Chereau heb ik veel geleerd over de fysieke aanwezigheid van acteurs in een scène; hoe je psychologie in fysieke daden kunt omzetten. Beide zijn leermeesters, zunder dat ik ze eigenlijk ooit heb ontmoet.’

U werkt al bijna 20 jaar in Nederland. Wat heeft u oarmd van dit land, en wat vervloekt u? ‘De open geest destijds heb ik zeker oarmd: ik was 30 toen ik werd gevraagd om hier Het Zuidelijk Toneel te leiden, toch een middelgroot gezelschap. In België was dat toen ondenkbaar, dergelijke posten waren fijne carrièreposities die je pas kreeg als je 55 werd. In Nederland was men verder, men zag dat er een nieuwe generatie aan het opstomen was in de “grote zalen”. Ik heb toen de kans gekregen, en ik krijg nog altijd kansen in Nederland. Mijn culturele identiteit is dan ook: Nederlander. Haaks op die gastvrijheid staat de houding die je hier nog steeds aantreft in de horeca: je wordt soms zo onheus bejegend. In New York loop ik na drie maanden mijn favoriete restaurant

binnen en ze roepen: Hi, you’re back! In Nederland mag je blij zijn als je een tafeltje krijgt.’

Uw productie voor het Holland Festival is gebaseerd op films van Antonioni. Hoe kwam u op dat idee? ‘Toen ik een boek kocht over Antonioni en las dat bepaalde films van hem inhoudelijk verbonden zijn, en echt iets vertellen over onze hedendaagse samenleving en hoeveel druk er eigenlijk is van maatschappelijke en economische veranderingen op de individuele mens. In de films die ik koos laat Antonioni dat zien aan de hand van liefdesrelaties, die zich moeten herdefiniëren: mensen willen zich verbinden voor de lange termijn, maar worstelen daarmee omdat economisch gezien alles natuurlijk korte termijn is geworden. Wie heeft nog een job voor z’n leven deze dagen? Tegen deze achtergrond laat Antonioni zien hoe moeilijk de liefde het heeft om daarin stand te houden.’

Over de betreffende films, *L’Avventura*, *La Notte* en *L’Eclisse* schreef de invloedrijke filmcritica Pauline Kael: ‘Niks komt tot iets, er gebeurt niets.’ Alleen aan de oppervlakte gebeurt weinig. Over *L’Eclisse* zei Antonioni: jongen ontmoet meisje, ze hebben een kortstondige verhouding en gaan weer uit elkaar – dat is het verhaal. Maar daaronder zit natuurlijk toch veel meer; een hele dimensie aan onuitgesproken verlangens en geobsedeerde seksualiteit, die weinig soelaas biedt en geen langdurige relaties tot stand brengt. Typische Antonioni-thema’s. Erotiek is in onze maatschappij eigenlijk iets negatiefs

geworden, een tijdelijke drug die niet leidt tot tederheid of betrokkenheid. Dat laten deze filmscenario's zien. Tijdens de repetities moet ik vaak tegen de acteurs zeggen dat ze het niet in de tekst moeten zoeken, het is tussen de teksten in dat alles gebeurt. Antonioni heeft zijn thema's verbeeld door veel stiltes te laten plaatsvinden, en zijn personages te plaatsen in een vervreemdende urbane omgeving: kleine mensen tegenover heel grote huizen die als silhouetten of schaduwen opduiken. Dat doen wij anders door het toneelstuk dat wij van de film maken, te verfilmen: wat de acteurs spelen wordt tegelijkertijd gefilmd en geprojecteerd. Zodat je voortdurend ziet hoe de acteurs heel intens spelen, maar in een filmset, omgeven door techniek.'

U maakte eerder stukken gebaseerd op films. Waarom? 'Als je een film op toneel brengt is het een wereldpremière; echt helemaal niemand is je vooraf gegaan. Toevallig doe ik er dit jaar drie achter elkaar, van Visconti, Antonioni en Pasolini. Ik vind in deze films personages en thema's die ik in geen enkel hedendaags toneelstuk vond. Al deze films dateren van begin jaren zestig; film was in die tijd blijkbaar nogal visionair. Of je kunt ook zeggen: de geschiedenis herhaalt zich.'

Hoe verhoudt het Antonioni project zich tot uw andere werk? 'In mijn voorstellingen komt seks vaak naar voren als positieve, verbindende kracht, Antonioni laat juist zien hoe seks mensen als een splinterbom uit elkaar drijft. Dat heb ik nog in geen enkel toneelstuk onderzocht. Blijkbaar heb ik, nu ik ouder wordt, behoefte om stil te staan bij de zin van dingen. Wat bieden mensen elkaar? Bij Antonioni kijken mensen naar elkaar als naar vreemde objecten. Hij is er ten volle van vervuld dat mensen elkaar niet kunnen kennen. Een paar jaar geleden pleegde iemand in mijn omgeving zelfmoord, wat ik totaal niet heb zien aankomen, en ik dacht: hoe kan dat nou. Je kúnt elkaar niet kennen. Je kunt alleen lief zijn voor elkaar. En dat zit ook in deze scripts, de mogelijkheden daartoe.'

Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen film- en toneelregie? 'Het grote verschil is de werkwijze: elke opnamedag is een première, want elke dag maak je een scène en die komt nooit meer terug: je filmt één keer en dan is het voorbij. In toneel herneem je scènes voortdurend en werk je naar een première toe. En tot slot: als regisseur van een film ben je een beetje god, want je bepaalt de montage. In de montage kun je reacties van personages tegenover elkaar zetten die nooit in het echt hebben plaatsgevonden. Je kunt doen wat je wilt; je maakt je eigen schepping.' *'Kunst is van wezenlijk belang voor de maatschappij', schreef u begin vorig jaar in de Volkskrant, in een vurig pleidooi voor de kunst. Waarom zag u zich genoopt zo'n*

stuk te schrijven? 'Omdat de vraag wat het belang is van kunst voortdurend gesteld wordt. Kunst wordt vaak als luxe gezien en wordt ter verantwoording geroepen. Het belang van ziekenhuizen is duidelijk, anders gaan mensen dood, maar ik betoog dat mensen ook sterven als er geen kunst is. Zelfs in de prehistorie hadden mensen er behoefte aan om met tekeningen van buffels en andere bedreigingen hun angsten te uiten. Ik geloof dat zo'n uitlaatklep voor de maatschappij wezenlijk is. Is die er niet meer, dan wordt de maatschappij barbaars. Politici erkennen dat belang onvoldoende. In kunst komen irrationele krachten aan bod, kunst is per definitie provocatief en subversief. Dat is goed, daarvoor ga je naar het toneel. Politici moeten de maatschappij ordenen, zorgen dat het veilig is en dat alle chaos uit de maatschappij wegblijft. Ik bied de kunst aan als de grote uitlaatklep voor de chaos.'

STADSSCHOUWBURG 11**, 12**, 13**, 14*, 16, 17, 18, 19 en 20 juni, 19.00 uur, *16.00 uur, ** try out
CULTURA 24, 13 juni, *Cronaca di un Amore*, 21.00 uur

'Als je een film op toneel brengt is het een wereldpremière; echt helemaal niemand is je vooraf gegaan.'

